

Zlat našivek iz bronaste dobe, z obale Blejskega jezera
– najstarejši zlat predmet z območja Slovenije.
Narodni muzej Slovenije, foto: Tomaž Lauko.

Čas starega Egipta in naši kraji

Narodni muzej Slovenije hrani številne dragocene arheološke najdbe, ki pričajo o življenju različnih ljudstev, ki so poseljevala naš prostor vzporedno s civilizacijo starih Egipčanov. V starem Egiptu okrog leta 2600 pr. n. št. gradijo že prve piramide. Kralj Džoser je s svojo znamenito stopničasto piramido v Sakari prvi uvedel monumentalno kamnito gradnjo, ki so jo z velikimi piramidami ob Gizi nadgradili faraoni Keops, Kefren in Mikerin. Na našem območju pa so ljudje živeli popolnoma drugače. Obdobje velikih piramid pri nas predstavlja bakrena doba. Na območju Slovenije je trajala od konca 5. do druge polovice 3. tisočletja pr. n. št. V ta čas uvrščamo tudi kulturo koliščarjev z Ljubljanskega barja, ki so svoja naselja gradili na kolih ob jezerskih bregovih. Arheologi sklepajo, da so bile njihove stavbe pravokotne in pokrite z dvokapno streho, stale pa so na kolih. Prebivalci tistega časa so se ukvarjali z lovom in ribolovom, redili pa so tudi živino, predvsem govedo in ovce. Zaradi stalne naselitve so obdelovali zemljo in pridelovali številne poljščine. Med pomembne dejavnosti koliščarjev je spadalo tudi lončarstvo. Številne najdbe kažejo, da so bili koliščarji uspešni **metalurji**, ki so s taljenjem bakrove rude in njenim ulivanjem v kalupe ter kovanjem taline, izdelovali številna orodja in nakit. Začetki pridobivanja kovin so povezani z nabiranjem samorodnih kovin že v mlajši kameni dobi. Tako so tudi najstarejši bakreni predmeti izdelani s segrevanjem in kovanjem samorodnega bakra. Ko se je ljudem posrečilo doseči temperature nad 1100 stopinj Celzija, je bilo mogoče baker pridobiti tudi s taljenjem rude. Najstarejši bakreni predmeti iz Slovenije so iz 4. tisočletja pr. n. št. Odkritje taličnega lončka s kolišča na Maharskem prekopu nakazuje tudi taljenje bakra v osrednji Sloveniji že v tem času. Veliko več dokazov o predelavi bakra in izdelavi bakrenih predmetov pa predstavlja zbirka metalurških pripomočkov in bakrenih predmetov z Dežmanovih kolišč

severno od Iga na Ljubljanskem barju iz 3. tisočletja pr. n. št. Te najdbe dobro odlikavajo spremembe v tehnologiji in izdelavi orodij, orožja in nakita, ki jih uvrščamo v čas bakrene dobe. Ženske so se ukvarjale tudi s šivanjem in tkanjem. Pomembna najdba iz takratnega časa je kipec iz črnožgane gline, ki ga imenujemo Idol z Ljubljanskega barja. Kipec je votel in spominja na enostavno žensko figuro v dolgem, okrašenem oblačilu, z izrazitim nosom. Zgornji del kipca ima rob ustja, zato arheologi sklepajo, da je služil kot posoda, verjetno namenjena posebnim obredom. Idol danes poimenujemo kot **kulturni predmet**, ki je bil morda povezan z ženskim božanstvom.

S ponovno združitvijo države se v starem Egiptu prične obdobje največjega razcveta v staroegipčanski zgodovini. Država se je z osvojitvijo novih ozemelj zelo razširila, v tem času cvetita tudi umetnost in kultura. Na Slovenskem je to čas bronaste dobe; intenzivneje poseljeni predeli so bili deli Notranjske, Krasa, Dolenjske ter območja ob Dravi in Muri. Prebivalci teh krajev so svoja prebivališča iz lesenih tramov in glinenega ometa pogosto postavljali na vzpetine, ki so jih dodatno zaščitili z obzidjem. Doba je svoje ime dobila po novem materialu, bronu, ki je zmes bakra in kositra. V pozni bronasti dobi v naših krajih sledimo zanimivemu pojavu – obrednemu odlaganju predmetov, ki so jih takratni prebivalci namenoma shranili na različna mesta. Po mnenju strokovnjakov so bili predmeti v **depoje** odloženi namenoma, posvetili naj bi jih božanstvom in demonom. V depojih arheologi pogosto odkrijejo sulice, meče, sekire, srpe ter celo nakit. Zanimivo je, da se v tem času pojavijo tudi prvi meči, ki do pojava strelnega orožja predstavljajo najpomembnejše napadalno orožje. Eden izmed njih je tudi bronast polnoročajni meč iz Jabelj. Vsak meč je predstavljal samosvoj obrtniški in umetniški izdelek, ta pa je zanimiv

predvsem zaradi izredno natančno izdelanega okrasja ter polno ulitega ročaja – takšni meči so bili v sredini 2. tisočletja pr. n. št. namreč še zelo redki.

Po največjem razcvetu v Egiptu sledi izčrpanost države in gospodarska kriza. V 7. in 6. stoletju pr. n. št. Egiptu vladajo tujci, državo pa zaznamuje kulturni in politični propad. V Delti so vladali posvetni libijski vladarji, v Zgornjem Egiptu pa Amonovi svečeniki. Iz tega obdobja izhaja tudi edina ohranjena mumija s krsto v Sloveniji, svečenik Akesuita. V naših krajih obdobju bronaste dobe sledi železna (starejša in mlajša), ki se ponaša z razvitim železarstvom. Območje Slovenije je bilo takrat gosto poseljeno. Najznačilnejša naselja so bila gradišča – to so utrjena naselja, ki jih lahko še danes vidimo na številnih vzpetinah in hribih. Običajno so bila postavljena na robove dolin, saj so na tak način prebivalci lažje nadzorovali bližnjo in daljno okolico. Hiše so bile pravokotne oblike, stene so ometane z ilovico, strehe pa so bile izdelane najverjetneje iz slame. Ob eni izmed sten je navadno stalo ognjišče, poleg ognjišča pa lončeno posodje, **žrmlje** in ostali pripomočki. V železni dobi se živinoreja zelo razširi, gojili so predvsem govedo ter drobnico. Zemljo so obdelovali s pomočjo **rala**, pridelovali pa so vse glavne vrste žit. V tem času je bila družba že močno razslojena, bojevniki pa so imeli posebno mesto in veljavo. V grobu dolenskega **veljaka** so arheologi poleg železne sulice in bronastega meča našli tudi čelado in bronast oklep. Okras na čeladi in oklepu kaže na vpliv grških in etruščanskih vzorov. Obilica orožja v grobu nam veliko pove o veljakovi bojni moči ter o njegovih političnih in trgovskih zvezah z oddaljenimi kraji. Iz tega časa izhaja tudi znamenita posoda, **situla** z Vač. Bronasto vedro je razdeljeno na tri pasove, na vsakem izmed pasov pa so upodobljene živalske in človeške figure. Figure so dovršeno izdelane v tehniki vrezovanja in tolčenja, ki jo imenujemo torevtika. Glavna pripoved se odvija na srednjem pasu, na katerem lahko opazimo moške različnih družbenih položajev. Upodobljeni prizori na situli pripovedujejo zgodbo o pomembnih vladarjevih dejanjih in dogodkih iz tistega časa. Korakanje živali spremljajo tudi ptice roparice, ki simbolizirajo smrt. Pripoved na prazgodovinski posodi lahko torej razumemo kot slavljenje lokalnega veljaka. Čas mlajše železne dobe povezujemo s keltsko kulturo, ki se od starejšega obdobja razlikuje predvsem po opustitvi številnih gradišč, sežiganjem pokojnikov na **planih grobiščih** ter svojevrstnem umetnostnem slogu, v katerem so okrašeni najrazličnejši predmeti. Kelti so bili izurjeni in dobro oboroženi vojaki, ki so se v želji po bogatem plenu odpravljali na številne vojaške pohode. Antični pisci keltske bojevnike opisujejo kot divje, krvoločne in neustrašne. Z mečem za pasom ter sulico in ščitom v roki so sovražniku zbuvali grozo in strah. Vojaki niso bili le **konjeniki** in pešci, temveč tudi

bojevniki na vozovih. V njihovih grobovih je mogoče najti tudi železne sponke, železne meče ter škarje. Pokojnikom so pridali tudi ovratnice, ki so bile spletene iz dvojne ali trojne žice. Darovali so jih tudi v svetiščih. Ovratnice so značilne za grobove žensk in moških, običajno pa obeležujejo grobove bogatejših. Deli pletenih ovratnic so bili pogosto nalomljeni, kar nakazuje, da so bile ovratnice pred odložitvijo namerno uničene. Le redke so se ohranile cele. Največ ovratnic je bilo izdelanih iz brona, izjemno redke pa so srebrne. Tovrstne ovratnice so posedovali le izjemni posamezniki, morda plemenski vodje.

Stari Egipt je pod rimsko državo prišel leta 30 pr. n. št., ko ga je zavzel Oktavijan, bodoči cesar Avgust (od leta 27 pr. n. št.), zadnja faraonka Kleopatra VII. pa je storila samomor. Egipt je tako postal del rimske države. Zanimivo je, da so se tudi rimski vladarji v Egiptu predstavljali kot faraoni in gradili veličastna svetišča. V tem času tudi naše ozemlje pripada ozemlju rimskega imperija in je bilo za Rimljane strateškega pomena. Preko današnje Slovenije so vodile številne poti v Podonavje in na Vzhod. Rimljani so območje imperija obvladovali s pomočjo mest in cest. Te so gradili rimski vojaki, legionarji. Rimljani so bili zelo uspešni gradbeniki in arhitekti, ki so prvi uvedli terme, amfiteatre in slavoloke. Častili so številne bogove. Jezik Rimljanov je bila latinščina, izobraženci tistega časa pa so veliko pisali tudi v grškem jeziku. Pomemben zgodovinski vir za preučevanje zgodovine antike predstavljajo tudi rimski novci. S pomočjo novcev lahko arheologi natančneje ugotovijo in datirajo ostale predmete, ki so časovno težje opredeljivi. V rimski dobi so jih uporabljali predvsem kot plačilno sredstvo, pa tudi v **propagandne** namene. Izredno pomembno vlogo je imela v času rimskega imperija vojska. Vojaki so bili za svoje dobro delo tudi odlikovani. Medaljon z upodobitvijo cesarja Avgusta najverjetneje predstavlja vojaško odlikovanje. Medaljon prikazuje doprsje cesarja Avgusta, oblečenega v tipično rimsko oblačilo – **togo**. Na glavi nosi lovorjev venec, nad njegovo desno ramo je upodobljena vejica **mirte**, nad levo pa **žezlo** z orlom. Mirtino vejico so nosili zmagoviti vojskovodje ob manjšem triumfu. Takšno zmago je dosegel cesar Avgust nad Parti leta 20 pr. n. št. Izjemno pomemben predmet iz rimskega obdobja je tudi pozlačen bronast kip, ki ga imenujemo emonski meščan. Predstavlja mladeniča v tuniki, čez katero ima ogrnjeno togo. Kip je krasil grob premožnega emonskega veljaka, ki je bil pokopan na začetku severnega emonskega grobišča, na mestu današnjega Kongresnega trga in poslopja Kazine. Dobro ohranjeni bronasti kipi so prava redkost, saj so jih zaradi dragocenosti materiala pogosto pretopili.

SLOVARČEK:

METALURG: strokovnjak za pridobivanje in predelovanje kovin.

KULTNI PREDMET: predmet, namenjen čaščenju.

DEPO: prostor, v katerem se kaj shrani, skladišči.

ŽRMLJE: ročni mlin, narejen iz dveh kamnov z ročajem in luknjo za vsipanje zrnja, s kakršnim so ročno mleli žito od kamene dobe naprej.

RALO: orodje za oranje, ki zemlje ne obrača, le rahlja.

VELJAK: veljaven, vpliven človek.

SITULA: kovinska posoda z ročajem, navadno okrašena.

PLANO GROBIŠČE: grobišče, brez posebej nasutega kamenja, zemlje.

KONJENIK: vojak na konju.

PROPAGANDA: načrtno razširjanje, pojasnjevanje političnih in drugih idej.

TOGA: dolgo moško vrhnje oblačilo, ki se ovije okoli telesa.

Nosili so jo rimski državljani.

MIRTA: zimzelen sredozemski grm s suličastimi listi in dišečimi belimi cvetovi.

ŽEZLO: okrašena palica kot znamenje vladarske oblasti.

Viri:

Dragocenosti Narodnega muzeja Slovenije. Ur. Maja Lozar Štamcar. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2007.

Zakladi tisočletij. Zgodovina Slovenije od neandertalcev do Slovanov. Ljubljana: Modrijan, 1999.

Stopinje v preteklost: zakladi iz arheoloških zbirk Narodnega muzeja Slovenije. Ur. Tomaž Nabergoj. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2006.

Slovar slovenskega knjižnega jezika. Spletna izdaja. ZRC, 2000. Dostopno na <http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html>.

Kajfež, T. et al., Mumija in krokodil. Slovenci odkrivamo dežele ob Nilu. Katalog razstave. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2014.

